

*Душан Пророковић**

ГЕОПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА МАКРОРЕГИОНАЛНИХ СТРАТЕГИЈА ЕУ

Сажетак

Процес регионализације спровођен од стране ЕУ имао је три различите фазе. У првој фази је подстицана прекогранична сарадња у Европи и стварање регионалних самоуправа у државама чланицама. У другој фази су формиранни „еврорегиони“ и дефинисани програми њиховог развоја у оквиру Кохезионе политике ЕУ. У трећој фази се појављују макрорегионалне стратегије ЕУ: Балтичка, Дунавска, Јадранско-јонска и Алпска. У одређеној мери, ове макрорегионалне стратегије се појављују као средства геополитичког заокруживања централноисточноевропског простора и његовог чвршћег везивања за средњоевропску матицу.

Кључне речи: макрорегионалне стратегије ЕУ, Балтичка стратегија, Дунавска стратегија, Јадранско-јонска стратегија, Алпска стратегија, геополитика, средњоевропски континентализам.

РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА ЕВРОПЕ

У последње две деценије, барем када је реч о активностима Европске уније (ЕУ), под појмовима „регионално“, „регионална политика“ и „регионална сарадња“ подразумевало

* Центар за стратешке алтернативе, Београд.

се неколико различитих процеса. Циљ институција ЕУ био је да се подстакну три процеса: 1) прекограничне сарадње - између суседних региона различитих држава; 2) транснационалне сарадње-стварањем „европских региона“ који обухватају територије неколико држава чланица; 3) међурегионалне сарадње - овако формиран региони треба да што више сарађују и шире међусобне односе.¹ Испуњавање трећег циља би подразумевало да током времена „европски региони“ заокруже сопствени институционални апарат, преузму део извршних и законодавних надлежности и постану субјекти међународних односа. Посматрано из данашње перспективе, може се закључити и како иза овако уређеног, степенастог развоја процеса регионализације, стоји одлично осмишљена стратегија. Прекогранични региони су имали своју улогу у прављењу „еврорегиона“ (политичко-институционално „прекорачивање“ државне границе, стварање јединствених прекограничних стратегија и програма невезаних за одлуке централних институција, стварање регионалног бирократског апарата који је имао директну везу са органима ЕУ што је отварало могућност „заобилажења“ централних државних институција итд.), а ови су, опет, имали улогу у дефинисању макрорегионалних стратегија за одређена подручја.

На најнижем нивоу, регионализација се појављује у два облика: 1) као парадипломатска конфигурација-пројекат који има за циљ поспешивање прекограничне сарадње регионалних целина из две или више држава; 2) као резултат децентрализације, што резултира стварањем регионалних административних целина у оквиру међународно признатих држава. Прекогранични региони се разликују и по величини, и по броју чланица, надлежностима, циљевима који се желе испунити, разлозима због којих се конституишу.

1 Stefanie Dühr, *Baltic Sea, Danube and macroregional strategies: a model for transnational cooperation in the EU (Study No. 86)*, Notre Europe-Jacques Delors Institute, Paris, str. 5-47.

Мапа бр. 1: Регион „Југоисточна Европа“ у оквиру „Кохезионе политике ЕУ“²

Иако је импулс институционализацији трансграничне сарадње несумњиво дала ЕУ (а нешто касније се томе придружио и Савет Европе) у овај процес су укључене све европске земље, без изузетка, и чланице ЕУ и оне које то нису. Тако су, на пример, регионалне и локалне самоуправе Републике Србије формирале са партнерима из других држава чак пет прекограничних региона. Најстарији је „Еврорегија Дунав-Караш-Мориш-Тиса“, настао 1997. године, а у који улазе поједине општине из Србије, Мађарске и Румуније; потом „Еврорегион Дунав-Драва-Сава“ основан 1998. године, а који обухвата градове и општине на простору Србије, Хрватске, Мађарске и БиХ; па „српско-македонско-бугарски

2 Мапа преузета са: http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas2007/transnational/south_east_europe_sk.htm, 11/01/2014.

регион“ настао уз директну подршку Савета Европе са оригиналним (невероватним?) називом „Еврорегион ЕвроБалкан-Ниш-Софија-Скопље“; затим регион „Дунав 21“ који обухвата подунавске области Србије, Румуније и Бугарске; и на крају, најмлађи прекогранични регион је „Дрина-Сава-Мајевица“, који се простире уз реку Дрину у њеном доњем делу тока, укључујући у свој састав општине са обе стране границе у западној Србији и североисточном делу БиХ.³ Поред наведених, постоји и удружење „Радна заједница подунавских земаља“, са значајно широм територијом деловања и другачијом структуром, јер у свој рад укључује државе, области, регионе и градове из појединих земаља.⁴ Циљеви овог удружења су: подстицај привредног развоја, саобраћај, регионално планирање, туризам, култура, наука, заштита животне средине.⁵

Са друге стране, до правог „процвата“ и повећавања броја регионалних административних целина у појединим државама које се налазе у некој од приступних фаза (већина њих су данас већ постале чланице ЕУ), долази услед промовисања „регионалне политике“ и „регионалног развоја“. Европска комисија (*European Commission*) обезбеђује посебне фондове за регионални развој, за које могу да конкуришу регионалне администрације, што је узроковало „процват регионализације“ у Европи.⁶

3 О наведеним прекограничним регионима више у: Срђан Петровић, „Еврорегиони у функцији трансграничне сарадње земаља западног Балкана“, *Глобус*, Српско географско друштво, Београд, бр. 34, година XXXIV, стр. 77-81.

4 Град Беч, Бургенланд, Горња Аустрија (Аустрија); Ловеч, Монтана и Русе (Бугарска); Чешка; Хрватска; Баден-Виртенберг, Баварска (Немачка); Бач-Кишкун, Барања, Будимпешта, Пешта, Фехер, Ђер-Мошон-Шопрон, Коморан-Ештергон, Толна (Мађарска); Молдавија; Удружење подунавских области (Румунија); Словачка; Србија; Одеса (Украјина).

5 Душко Лопандић, *Regionalne inicijative u jugoistočnoj Evropi*, Institut za međunarodnu privredu i politiku: Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001, str. 159.

6 У појединим државама, попут Немачке, Италије или Шпаније, регионалне самоуправе (у немачком случају то су Савезне републике) су постојале и раније, а њихов настанак је резултат одређених историјских процеса. У појединим случајевима су, међутим, уз образложење да ће се тако лакше добити финансијска средства из фондова ЕУ, регионализације спровођене „вештачки“ и на основу дискутабилних критеријума (Грчка, Португалија, а после проширења из 2004. године најупечатљивији је пример Словачке). Ови региони, у различитим државама, имају различите надлежности, структуре и одговорности. Пре „великог проширења“ ЕУ из 2004. године у такозваној „старој Европи“ је

На субконтиненталном нивоу, од 2000. године, институције ЕУ показују велику активност у покушају дефинисања и спровођења програма под називом „Кохезиона политика“. Прва фаза је обухватала период 2000-2006, а друга период 2007-2013. година. Посебно у другој фази је приметан напор институција ЕУ да се утврде јаснији стандарди регионализације. Циљ Кохезионе политике (*Cohesion Policy*) јесте да се са једне стране подстакне још већа прекогранична сарадња, а да се са друге стране за регионе „прогласе“ географски веће целине, које имају и стратешки и геополитички значај: то су „еврорегиони“. Због тога се кроз пројекат „Европске територијалне сарадње“ промовишу наднационални програми у оквиру једанаест „еврорегиона“: 1) Северна периферија; 2) Балтичко море; 3) Северозападна Европа; 4) Атлантска обала; 5) Алпска област; 6) Централна Европа; 7) Југозападна Европа; 8) Медитеран; 9) Југоисточна Европа; 10) Северно море; 11) Азори-Мадера-Канарска острва. Још два региона обухватају прекоморске територије чланица ЕУ, и то су: 1) Карипско подручје; 2) Индијски океан.⁷

У овом контексту треба сагледавати и пројекте од континенталног значаја, макрорегионалне стратегије ЕУ. Оне су следећи степеник у „регионализацији“ Европе, а за њихово остваривање треба да послуже сви до сада покренути пројекти прекограничне сарадње и програми осмишљени у окриљу Кохезионе политике.

МАКРОРЕГИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ЕУ

У званичним документима ЕУ, као разлози због којих се доносе макрорегионалне стратегије, углавном се наводе исте оне ствари које се већ деценију и по наводе и као разлози за различите пројекте „регионализација“ и утврђивање Кохезионе политике. Макрорегионалне стратегије се представљају као пројекти са синергетским потенцијалом, оне треба да донесу „додатну вредност“ и утичу на развој

постојало чак 168 региона. О регионалној политици (*Regional Policy*), регионалном развоју (*Regional Development*) и програмима ЕУ више се може пронаћи на интернет страници: http://ec.europa.eu/regional_policy/index_en.cfm, 24/12/2013.

7 О овоме се више може пронаћи на: http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas2007/transnational/index_sk.htm, 12/01/2014.

држава и региона који у њима учествују.⁸ Резултат постигнут заједничком активношћу и применом макрорегионалних стратегија требало би да буде значајно већи, него што је збир појединачних резултата насталих операционализацијом државних стратегија. Циљеви се дефинишу према потребама макрорегионалних целина за које се стратегије спремају, а не предвиђају се никаква додатна средства у фондовима ЕУ за њихово спровођење. Циљ је, дакле, што је могуће боље искористити постојеће ресурсе и координацијом активности између већег броја учесника подићи степене ефикасности и ефикасности.⁹ Поред чланица ЕУ, макрорегионалне стратегије укључују и треће земље, које постају равноправни партнери у њиховом спровођењу.

Користећи до сада стечена искуства на пољу припреме регионалних програма, ЕУ је за дефинисање макрорегионалних стратегија искористила неколико ствари: 1) промовисање наддржавних пројеката; 2) укључивање у пројекат и држава које нису чланице ЕУ; 3) обухватање већих територијалних целина једном стратегијом.¹⁰ ЕУ показује да је по овом питању искорачила даље и да наступа самоувереније него у претходној деценији. Прво, уместо почетних пројеката прекограничне сарадње који су реализовале парадипломатске конфигурације и усклађивања државних стратегија ЕУ-чланица у оквиру Кохезионе политике, сада се дефинишу обимне стратегије од континенталног значаја којима суштински управља ЕУ. Друго, после почетне фазе у којој су у процесе регионалне сарадње „усисаване“ релативно мале средњоевропске, балтичке и балканске државе које нису биле чланице ЕУ (очигледно, тражени су задо-

8 У званичним документима ЕУ често се користе изрази попут „increase prosperity“ или „increase development“ што би се могло превести и као „убрзавање развоја“.

9 О макрорегионалним стратегијама више на: http://www.interact-eu.net/macro_regional_strategies/macro_regional_strategies/283/3921, 11/01/2014.

10 ЕУ у дефинисању и спровођењу макрорегионалних стратегија комбинује постојеће политике и инструменте: политику Европске територијалне сарадње (*European Territorial Cooperation*-ЕТС-коришћена за спровођење Кохезионе политике), механизме претприступне помоћи (*Instrument for Pre-accession Assistance*-ИПА), и механизме за сарадњу у „европском суседству“ (*European Neighbourhood and Partnership Instrument*-ЕНПИ), који су део „Европске политике за суседство“ (*European Neighbourhood Policy*). Према: Stefanie Dühr. „Baltic Sea, Danube and macroregional strategies: a model for transnational cooperation in the EU“. Notre Europe, 26.09.2011, Jacques Delors Institute.

вољавајући институционални механизми сарадње), сада се макрорегионалним стратегијама покушава такав однос успоставити са Украјином и Русијом. У догледној будућности, могуће је да се прошири и на Турску. Због тога се може и претпоставити да су све досадашње алтернативности, а посебно од почетка прве фазе спровођења програма Кохезионе политике ЕУ, усмераване ка овом циљу: утврђивању макрорегионалних стратегија које ће временом постати основа спровођења политике ЕУ у појединим регионима.

Иако је припрема за утврђивање макрорегионалних стратегија почела 2000. године, први документ таквог карактера усвојен је 2009. године: Балтичка стратегија.¹¹ Затим су уследиле Дунавска стратегија из 2011. године и Јадранско-јонска стратегија из 2012. године. Европска комисија тренутно припрема и Алпску стратегију, која би требало да буде усвојена током 2015. године.¹²

Балтичка стратегија окупља осам чланица ЕУ-Финску, Шведску, Данску, Немачку, Пољску, Литванију, Летонију и Естонију. Три главна задатка су: заштита Балтичког мора, ближе повезивање чланица региона (транспортно, трговинско и у борби против организованог криминала) и обезбеђивање развоја и напретка у области привреде, културе, образовања, иновација, здравственог система итд.¹³ Паралелно са овом, представљена је и Стратегија друштвеног и економског развоја Северозападног федералног округа Руске федерације до 2020. године (*Стратегија социјално-економског развоја Северо-Западнoг Федералног округа на период до 2020 годa*).¹⁴ На састанку Савета балтичких земаља (*Council of the Baltic Sea States*) јула 2012. године већ је покренуто

11 Званични назив је Стратегија ЕУ за регион Балтичког мора (*EU Strategy for the Baltic Sea Region-EUSBSR*). Ипак, пошто је у стручној и широј јавности у Србији већ одомаћен назив Дунавска стратегија за документ чији је званични назив Стратегија ЕУ за регион Дунава (*EU Strategy for the Danube Region-EUSDR*), у чланку ће бити коришћени и већ поменути назив Балтичка стратегија и назив Јадранско-јонска стратегија за Стратегију ЕУ за јадранско-јонски регион (*EU Strategy for the Adriatic-Ionian Region-EUSAIR*).

12 Европска стратегија за регион Алпа (*European Strategy for the Alpine Region-EUSAR*).

13 О овоме пише на: http://eu.baltic.net/Baltic_Sea_Region_Strategy.7428.html, 25/12/2013.

14 Доступно на интернет страници Министарства економског развоја Мурманске области (*Министерство экономического развития Мурманской области*): http://minec.gov-murman.ru/content/strat_plan/sub01, 24/12/2013.

питање сарадње ЕУ и Русије, координације активности и усклађивања циљева поменуте две стратегије.¹⁵

Дунавска стратегија се базира на три стуба: успостављање система безбедне пловидбе и развоја транспорта и пратеће инфраструктуре; заштита животне средине и одрживо коришћење природних богатстава; економски развој и јачање регионалне сарадње и партнерства у региону.¹⁶ Уз то, у плановима изградње паневропских саобраћајних коридора, ЕУ је Дунав прогласила Коридором VII. У Дунавској стратегији учествује четрнаест држава (од тога-девет чланица ЕУ): Немачка, Аустрија, Мађарска, Чешка, Словачка, Словенија, Хрватска, Србија, Црна Гора, БиХ, Румунија, Бугарска, Молдавија и Украјина.¹⁷

Последња, већ усвојена, макрорегионална стратегија тиче се јадранско-јонског макрорегиона. У њој учествују чланице ЕУ-Италија, Грчка, Хрватска и Словенија, и још-Србија, (БЈР) Македонија, БиХ, Црна Гора и Албанија, а четири основна циља су: 1) међусобно зближавање различитих држава из овог макрорегиона, разрада нових поморских рута и саобраћајних коридора ка континенталној унутрашњости; 2) заштита животне средине и увођење еколошких стандарда; 3) изградња одрживог економског система базираног на тзв. „плавој економији“; 4) промовисање макрорегиона као целине и повећавање његове атрактивности у циљу развоја туризма.¹⁸ Алпска стратегија, која је у припреми, обухватаће Немачку, Француску, Швајцарску, Италију, Аустрију, Словенију, Лихтенштајн и Монако.¹⁹ Изузимајући Алпску стратегију, која је још у припремној фази, а која ће имати за циљ да се унапреди сарадња у појединим областима са једне, и поделе одговорности за одређене ризике, са друге стране, између чланица ЕУ и земаља које то нису (Швајцарска,

15 Према: <http://www.bdforum.org/russia-and-the-strategy-for-the-baltic-sea-region/>, 25/12/2013. О неопходности сарадње говорио је и министар иностраних послова Русије Сергеј Лавров почетком 2013. године. О овоме више на страници руског Министарства иностраних дела: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/B515552530A07B6944257B190054B05F, 25/12/2013.

16 Према: <http://www.dunavskastrategija.rs/srp/strategija/>, 02/09/2013

17 Према: <http://euobserver.com/regions/32175>, 11/10/2013.

18 О овоме више на: <http://www.ai-macroregion.eu/about-the-initiative/discussion-paper>, 22/12/2013.

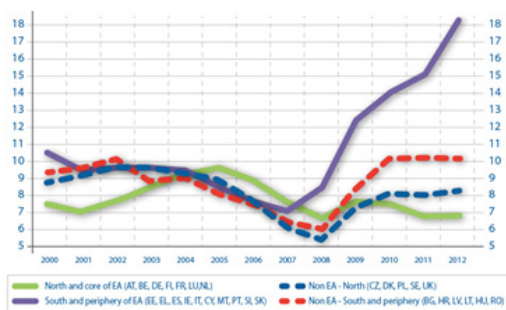
19 Више на: <http://www.alpconv.org/en/organization/groups/wgmacroregionalstrategy/pages/default.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1>

Лихтенштајн, Монако-иначе, све три земље познате по специфичним финансијским и пореским системима), у случају три донете стратегије видљиво је да се највише простора посвећује теми бржег економског развоја и активностима које томе треба да допринесу (уз ове теме, још се у сва три случаја говори и о координираним акцијама по питању заштите животне средине).

Закључци из студије „Разилажење трендова незапослености у Евро зони“ европског комесара за запошљавање и социјалну политику Ласла Андора (*László Andor*) јасно показују зашто ЕУ у наведеним макрорегионалним стратегијама акценат ставља на бржи економски напредак. Процент незапослених у периферним земљама ЕУ је значајно већи, него у случају држава које чине „језгро ЕУ“.²⁰ Уз то, све су прилике да ће се постојећи трендови наставити, односно, да ће незапосленост на ЕУ-периферији расти. Такође, треба и упозорити да статистички подаци понекад дају и искривљену слику стварности, па је релативно нижи проценат незапослености у Бугарској, Румунији, Хрватској, Литванији, Летонији и Пољској у ствари последица исељавања радно способног становништва у државе „језгра ЕУ“.

Diverging unemployment trends in the Euro Area (EA)

Графички приказ бр. 1: Процент незапослености у Евро зони 2000-2012.

20 László Andor, „Labour Mobility in the European Union-The Inconvenient Truth”. Lecture at University of Bristol, Bristol, 10 February 2014. Доступно на: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-115_en.htm, 27/12/2013.

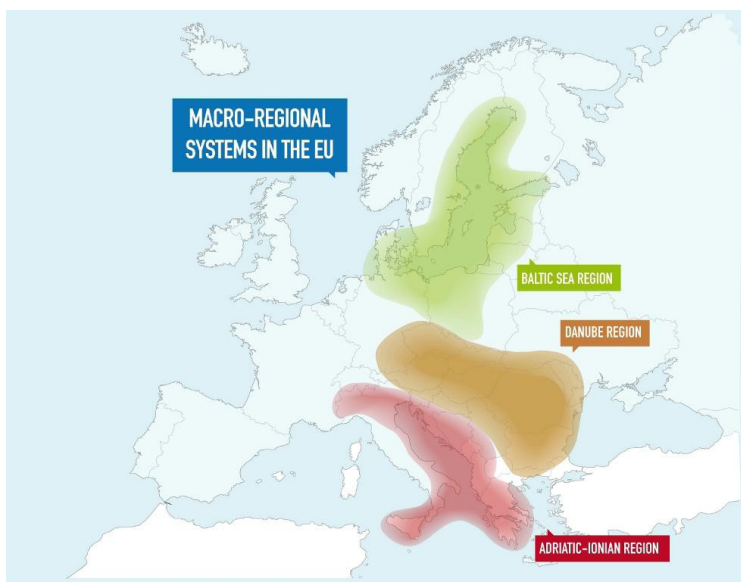
На основу постојећих показатеља, може се само закључити како ће разлика између економских параметара држава „језгра“ и држава периферије у будућности бити све већа. Макрорегионалним стратегијама ЕУ покушава да промени неповољне трендове у периферним зонама на истоку и југоистоку, кроз развој инфраструктуре и нове привредне активности смањи незапосленост, што би онда утицало и на заустављање даљих миграционих кретања ка „језгру“. Петер Шмит (*Peter Schmitt*) и Александар Дибоа (*Alexander Dubois*), разматрајући Балтичку стратегију, наводе како је важно да макрорегионална стратегија буде „мултисекторска“, са већим бројем инструмената и актера из владиног и невладиног сектора, али и пишу о неопходности „јачања територијалне кохезије“.²¹ Територијална кохезија је један од предуслова испуњавања постављених циљева, па је и просторна димензија од великог значаја. Посматрано из овог угла, макрорегиони не представљају само оквире за развој прекограничне сарадње и решавање евидентираних проблема-смањивања незапослености и ефикасније заштите животне средине-већ и потенцијалне политичко-географске целине. То отвара и питање геополитичке димензије макрорегионалних стратегија ЕУ.

ГЕОПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА МАКРОРЕГИОНАЛНИХ СТРАТЕГИЈА ЕУ

Аргументи о томе, како се макрорегионалне стратегије утврђују зарад бољег и бржег решавања економских, социјалних и еколошких проблема на периферији ЕУ делују убедљиво. Међутим, са тим у вези се отвара и неколико важних питања. Наиме, у тренутку када су ови документи обликовани дошло је до велике финансијске кризе у четири чланице ЕУ-Португалу, Ирској, Грчкој и Шпанији (у западним медијима популарно назване „PIGS“). Макрорегионалним стратегијама је обухваћена само Грчка, и то последњом усвојеном-Јадранско-јонском. Уколико је проритет ЕУ био везан за поље економског развоја, онда је било основа да се најпре

21 Peter Schmitt; Alexander Dubois, *Exploring the Baltic Sea Region-On territorial capital and spatial integration*, Nordegio, Stockholm, 2008, str. 39-85.

размишља о некаквој „Пиринејској стратегији“. Затим, приметно је да су све три донете стратегије „усмерене ка истоку“: Балтичка-североисточно, Дунавска-централноисточно и Јадранско-јонска-југоисточно. Заједно, ова три макрорегиона, уз фактор „територијалне кохезије“, представљају мост или брану ЕУ ка границама Русије и Турске. Зашто су макрорегионалне стратегије оријентисане источно? Четврта-Алпска стратегија, која се тренутно дефинише, обухватаће географски простор који са западне стране повезује три већ оивичена макрорегиона и пружити им стратешку дубину.

Мапа бр. 2: Макрорегионални системи ЕУ²²

Посматрано са геополитичког становишта, несумњиво је да се макрорегионалним стратегијама спроводе и одређени геополитички циљеви. Периферне области ЕУ и државе које јој политички, економски и културно гравитирају, стварањем макрорегиона се додатно везују за ЕУ. Све што се подразумева под појмовима „регионално“, „регионална политика“ и „регионална сарадња“ су заправо инструменти у процесу геополитичког заокруживања одређеног простора.

22 Мапа преузета са интернет странице: <http://www.regions.eu.org/?cat=34,22/12/2013>.

Простора који су америчко-британски аутори углавном називали централном Европом (*Central Europe*), а пољски теоретичари у периоду између два светска рата означили као „Међуморје“ (*Międzymorze*), мислећи на Балтичко море на северу и Медитеран на југу.²³ Тадашњи шеф пољске државе Јозеф Пилсудски (*Józef Klemens Piłsudski*, 1867-1935) је чак и предложио стварање федерације под окриљем Пољске, а у коју би још ушле балтичке државе (Литванија, Летонија, Естонија), Финска, Мађарска, Румунија, Југославија и Чехословачка, као и западни делови Совјетског савеза-Украјина и Белорусија.²⁴

У доброј мери, овај простор се поклапа и са источноцентралном Европом Оскара Халецког (*Oskar Halecki*). Пољски историчар и публициста дели средњоевропски простор на два дела: западноцентралну и источноцентралну Европу. Западноцентрална Европа је под политичким, културним и економским утицајем Немачке и то је зона империјалних претензија немачког (пруског!) царистичког режима у дугом историјском континуитету. Са друге стране, источноцентрална Европа представља географски појас укљештен између Совјетског савеза на истоку, западноцентралне Европе на западу, Шведске на северозападу и Апенинског полуострва на југозападу, а сачињавају га државе које се простиру од Финске на северу до Грчке на југу.²⁵ Иначе, Алпском стратегијом се „покрива“ простор западноцентралне Европе.

Питање је: чији геополитички интереси се овако шире и учвршћују? Најлогичнији могући одговор би био: интереси ЕУ. Међутим, питање је и: да ли ЕУ уопште може бити геополитички играч? Супротстављеност између таласократских и телурократских вектора унутар ЕУ је очигледна и по интересе саме Уније катастрофална. Дугорочно, то онемогу-

23 Aviel Roschvald, *Ethnic Nationalism and the Fall of Empires: Central Europe, the Middle East and Russia, 1914–1923*, Routledge, London, 2001, str. 37

24 Развој идеје Међуморја може се пратити у раду: Janusz Cisek, „Kilka uwag o myśli federacyjnej Józefa Piłsudskiego, Międzymorze – Polska i kraje Europy środkowo-wschodniej XIX-XX wiek“, *Międzymorze: Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej XIX-XX wiek : studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin* (priredio: Andrzej Ajnenkiel), Instytut Historii PAN, Warsaw, 1995, str. 95-111.

25 О овоме више у Поглављу VII рада: Oskar Halecki, *The Limits and Divisions of European History*, Sheed & Ward, London:New York, 1950. Такође и у: Marek Jan Chodakiewicz, *Intermarium: The Land between the Black and Baltic Seas*, Transaction Publishers, New Brunswick (NJ), 2012.

ћава ЕУ да постане „геополитички самостална“.²⁶ Могло би се разматрати и питање колико макрорегионалне стратегије ЕУ могу искористити САД и Велика Британија, као водеће атлантистичке силе, зарад утврђивања сопствених позиција у источноцентралноевропском појасу. Ипак, може се закључити да у интересу атлантизма није „територијална кохезија“ макрорегиона, јер се тиме слаби улога држава, међу којима су чланице НАТО и кључни војни партнери САД у Европи (попут Пољске, Румуније, Данске, Италије).

Због тога би „највећег добитника“ у геополитичком смислу, требало тражити на трећој страни. Приметно је да, у доброј мери, текући покушаји геополитичког заокруживања, исказани кроз макрорегионалне стратегије, се тичу истих оних територија које су биле у фокусу стратегија „Продор на исток“ (*Drang nach Osten*) и „Велики источни план“ (*General Ostplan*). Дискутабилно је када се по први пут јавља идеја о „Продору на исток“. Поједини историчари је стављају у рани Средњи век и време првих великих сукоба са Великоморавском кнежевином и потом Мађарима; други повезују ову идеју са Бизмарковом Пруском, док трећи наглашавају период после уједињења Немачке и припрема за Први светски рат као кључно раздобље развоја идеје.²⁷ Углавном, „Продор на исток“ је постао синоним за немачке експанзионистичке планове на почетку XX века, што је укључивало и пресељивање немачког становништва на исток. За разлику од овог плана који је у суштини био оријентисан на ширење немачког етнопростора пресељивањем немачког становништва, „Велики источни план“ је представљао војну операцију широких размера током Другог светског рата, а која је у другој фази укључивала и протеривање словенског становништва и насилно германизовање источноевропског становништва у невероватним размерама.²⁸ Не треба погрешно схватити

26 Душан Пророковић, „Зашто је ЕУ (гео)политички несамостална?“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013, стр. 63-68.

27 Прва теорија, која смешта почетак „Продора на исток“ у средњовековни период, заправо покушава да направи везу са процесом такозваног *Ostsiedlung-a*, насељавања источних територија немачким народом још од X века. О околностима које су довеле до настанка и развоја концепције „Drang nach Osten“ у: Vojta Beneš, *The Vanguard of the Drang nach Osten*, Czechoslovak National Council of America, Chicago, 1943.

28 Коначна верзија плана састојала се из два дела: малог и великог плана. „Мали

ове историјске паралеле, па макрорегионалне стратегије ЕУ поистоветити са немачким плановима из два светска рата. Циљ претходно изнетог упоређивања је да покаже како постоји континуирана заинтересованост средњоевропског континентализма, као геополитичке концепције, за источноцентралну Европу. То су, дакле, подручја од виталног интереса за средњоевропски континентализам, као телурукратску геополитичку концепцију, чији је „носилац“ Немачка.²⁹ Макрорегионалне стратегије ЕУ су усмерене управо на ова подручја од виталног интереса, а после Балтика и Дунава, за које је Немачка традиционално заинтересована, кроз Јадранско-јонску стратегију се отвара и питање „изласка“ Немачке на „топла“ мора. Макрорегионалне стратегије ЕУ, као и многи други инструменти ЕУ, представљају одлично средство за геополитичко позиционирање Немачке и јачање њеног укупног положаја.

Стварањем Балтичког макрорегиона са великим степеном „територијане кохезије“ амортизује се изразито антинемачко расположење које испољавају Пољаци и Данци, као први суседи, што Немачкој омогућава широк маневарски простор за наступ ка Русији и активније укључивање у све будуће договоре о Арктику (што ће у наредним деценијама бити једна од важнијих тема у међународној политици, како због питања права на експлоатацију природних ресурса,

план“ (*Kleine Planung*) је подразумевао предузимање одређених активности још током рата и извођења ратних операција, док се „Велики план“ (*Große Planung*) односио на акције које су требало да се спроведу по завршетку рата у периоду од тридесет година. Да би постојала немачка етничка већина на одређеним територијама, предлагано је да се „германизује“ половина Чеха, трећина украјинских Малоруса и четвртина Белоруса, као и да се већина словенског становништва протера далеко на исток, иза Урала. У „Великом плану“ се констатује да од 45 милиона становника средње и источне Европе који нису Немци, чак 31 милион је „расно неподобан“ (сви Јевреји, четири петине Пољака, три четвртине украјинских Малоруса, две трећине Белоруса), док преосталих 14 милиона могу да остану у оквиру Немачке, али да служе као јефтина радна снага. На новоуспостављени „животни простор“ би заједно са Немцима били пресељавани и Чеси и Летонци, на пример, што би у новом окружењу убрзало њихову германизацију. Према: Czesław Madajczyk, *Generalny Plan Wschodni: Zbiór dokumentów. Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa, 1990.*

29 О геополитичкој концепцији средњоевропског континентализма и њеном развоју више се може пронаћи у: Душан Пророковић, *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник: Геополитика, Београд, 2012.

тако и због питања из домена заштите животне средине и отварања нових поморских путева).

Са друге стране, после завршетка канала Рајна-Мајна-Дунав, успостављен је пловни пут између Црног мора на истоку и Северног мора на западу. Дунавски макрорегион је источни крак континенталне геополитичке хоризонтале која се пружа правцем Рајна-Мајна-Дунав и која може представљати геоекономску „жилу куцавицу“ Европе. Дунавски регион је важна копча, транзитно подручје за даље трансферисање западноервопских и средњоевропских економских, културних и војни интереса и утицаја ка средњоазијском и блискоисточном региону. Подела „цивилизацијског Запада“ на „западноевропски“ и „средњоевропски“ део је геополитички важна. Западноевропски „rimland“ је подручје таласократских земаља, поморских народа и њихових култура, док је средњоевропска унутрашњост простор телурократских држава, континенталних народа и култура.³⁰ Јачање европске геополитичке хоризонтале гарантује континенталном делу ЕУ, а пре свега Немачкој, самосталнији геополитички наступ у будућности. Са једне стране, тиме се телурократске средњоевропске земље у великој мери ослобађају непријатног притиска и зависности од таласократских САД и њихових западноевропских савезника. Са друге стране, за средњоевропске земље се отварају сасвим нове перспективе на истоку, што може довести и до стварања нових геостратешких и геоекономских партнерстава.

Покушај стварања Дунавског макрорегиона вероватно има и још један циљ. Пошто је режим пловидбе Дунавом био разлог великих спорова и (гео)политичких борби још од

30 Подела на таласократске и телурократске земље је узета према поставци Карла Шмита (*Karl Schmitt*). За њега је ова борба „исконски антагонизам“, описана још у једном од тумачења старозаветне приче о борби између Левијатана (огромне митске рибе, представљене као моћног кита) и Бехемота (снажне сувоземне животиње представљене или као бик са огромним роговима или као слон са великим кљовама). О овоме се више може пронаћи у раду: Karl Schmitt, *Land and Sea*, Plutarch Press, Ann Arbor (Mi), 1997. Или у краћој верзији: Карл Шмит, „Земља и море“, *Основи геополитике, књига 2, Просторно мислити*, (Александар Дугин), Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 302-303. О значају Дунава за цео средњоевропски појас више у: Oskar Krejčí, *Geopolitika středoevropského prostoru*, Professional Publishing, Praha, 2009.

почетка XIX века, за претпоставити је да се и иза Дунавске стратегије крије покушај промене постојећих правила, према којима је ово питање чврсто у рукама прибрежних земаља. Пројектом развоја унутрашњих пловних путева (*NAIADES*) ЕУ је већ пред себе поставила циљ стварања „делотворних речних комисија“.³¹ Према овом плану, а који се базира на формирању тела попут Централне комисије за навигацију Рајном (*Commission Centrale pour la Navigation du Rhin*), биле би уведене обавезујуће правне норме за све прибрежне земље, успоставили би се јединствени стандарди пловидбе, претовара и утврдио образац тарифирања услуга, чиме се успоставља јединствен режим пловидбе Дунавом. Тиме би, суштински, „управљање Дунавом“ прешло из руку прибрежних земаља у руке ЕУ.³²

Мапа бр. 3: Рајна-Дунав: континентална геополитичка хоризонтала

На крају, Јадранско-јонском стратегијом и стварањем истоименог региона се обезбеђује основа за неспутан наступ средњоевропског континентализма ка Блиском истоку и северној Африци. Значај ове стратегије се огледа и у могућности стварања стратешких алтернатива, пре свега када се говори о поморској трговини и приступа средњоевропских произвођача удаљеним тржиштима. Сукоб интереса између

31 Више о овоме на: <http://www.naiades.info/>, 01/09/2013.

32 Чланице Централне комисије за навигацију Рајном су прибрежне земље: Немачка, Француска, Швајцарска, Холандија и Белгија. Посматрачи су: Аустрија, Бугарска, Луксембург, Мађарска, Словачка, Чешка, Румунија, Велика Британија, Србија и Пољска. Посебан вид сарадње постоји са институцијама ЕУ. О свему више на званичној страници: <http://www.ccr-zkr.org/>, 01/09/2013.

атлантизма и средњоевропског континентализма може донети и погоршавање односа између атлантистичких и средњоевропских центара моћи. Потенцијали јадранских лука, пре свега Трста, словеначких и хрватских лука (Копер, Ријека) у северном делу Јадрана, као и црноморске луке Констанца су велики. Њихов развој може директно утицати на повећавање конкурентности средњоевропске привреде, а у случају сукоба са атлантизмом то је и стратешки правац за извоз роба.

Каква ће функција и судбина макрорегионалних стратегија ЕУ бити зависи од пуно фактора. У будућности, оне могу бити коришћене као инструменти геополитичког заокруживања средњоевропског континенталног простора или паневропске континенталне масе, али, исто тако, услед свих проблема са којима се среће ЕУ, оне могу бити и препуштене забору. Остати запамћене као само један од покушаја да се нешто значајније уради. У овом тренутку, међутим, важно је упозорити да оне имају и геополитичку димензију и да је у свим будућим преговорима (Србија учествује у две макрорегионалне стратегије. Дунавској и Јадранско-јонској) и анализама и ову страну неопходно узимати у обзир и са њом рачунати.

ЛИТЕРАТУРА

- Andor, László: „Labour Mobility in the European Union-The Inconvenient Truth”. *Lecture at University of Bristol*, Bristol, 10 February 2014. Доступно на: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-115_en.htm
- Beneš, Vojta: *The Vanguard of the Drang nach Osten*, Czechoslovak National Council of America, Chicago, 1943.
- Дугин, Александар: *Основи геополитике, књига 2: Просторно мислити*, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Dühr, Stefanie: *Baltic Sea, Danube and macroregional strategies: a model for transnational cooperation in the EU (Study No. 86)*, Notre Europe-Jacques Delores Institute, Paris, 2011.
- Halecki, Oskar: *The Limits and Divisions of European History*, Sheed & Ward, London:New York, 1950.
- Krejčí, Oskar: *Geopolitika středoevropského prostoru*, Profess. Publishing, Praha, 2009.

- Lopandić, Duško: *Regionalne inicijative u jugoistočnoj Evropi*, Institut za međunarodnu privredu i politiku: Evropski pokret u Srbiji. Beograd, 2001.
- Madajczyk, Czesław: *Generalny Plan Wschodni: Zbiór dokumentów*, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa, 1990.
- Петровић, Срђан, (2009): „Еврорегиони у функцији трансграничне сарадње земаља западног Балкана“. *Глобус*, Српско географско друштво, Београд, бр. 34, год. XXXIV.
- Прококовић, Душан: *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник: Геополитика, Београд, 2012.
- Прококовић, Душан. (2013): „Зашто је ЕУ (гео)политички не-самостална?“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.
- Roschvald, Aviel: *Ethnic Nationalism and the Fall of Empires: Central Europe, the Middle East and Russia, 1914–1923*, Routledge, London, 2001.
- Schmitt, Karl: *Land and Sea*, Plutarch Press, Ann Arbor (Mi), 1997.
- Schmitt, Peter; Dubois, Alexander: *Exploring the Baltic Sea Region-On territorial capital and spatial integration*, Nordegio, Stockholm, 2008.
- Cisek, Janusz: „Kilka uwag o myśli federacyjnej Józefa Piłsudskiego, Międzymorze – Polska i kraje Europy środkowo-wschodniej XIX-XX wiek“, u zborniku: *Międzymorze: Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej XIX-XX wiek: studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin* (premio: Andrzej Ajnenkiel), Instytut Historii PAN, Warsaw, 1995.
- Adria-Ionian Macroregion: www.ai-macroregion.eu
- Alpine Convention: <http://www.alpconv.org>
- Baltic Sea Development Forum: www.bdforum.org
- Dunavska strategija: www.dunavskastrategija.rs/srp/strategija
- European Commission: <http://ec.europa.eu>
- EU Baltic Sea Region strategy: <http://eu.baltic.net>
- EU InterAct: www.interact-eu.net
- EU Observer: <http://euobserver.com>

Dusan Prorokovic

THE GEOPOLITICAL DIMENSION OF EU'S MACRO-REGIONAL STRATEGIES

Resume

Usually it is said that the aim of the EU macro-regional strategies is to provide better and faster solving of the economic, social and ecologic problems at the EU periphery. But undoubtedly these projects have their geopolitical dimension as well. It is obvious that all three macro-regional strategies that have been adopted up till now are directed towards the East: the Baltic strategy towards north-east, the Danube strategy towards central-east and the Adriatic-Ionian strategy towards south-east. The strategy for the Alpine Region which at this moment is still in the process of creation is directed towards the geographic region that from the west connects all three already formed macro-regions and gives them the strategic depth. This way the EU east periphery, which also includes non EU member states, is geopolitically connected to the middle European space. This is mostly in the German interest.

Key words: macro-regional strategies, EU Strategy for the Baltic Sea Region, EU Strategy for the Danube Region, EU Strategy for the Adriatic-Ionian Region, European Strategy for the Alpine Region, geopolitics, middle european continentalism.

Овај рад је примљен 20. марта 2014. године а прихваћен за штампу на састанку редакције 23. априла 2014. године.